

Sano yhtä, tarkoita toista! Hyvä vai huono neuvo?

Pirkko Muikku-Werner

Kun pohditaan vuorovaikutuksen onnistumista, sen yhdeksi tärkeimmäksi edellytykseksi nimetään keskustelijoiden rehellisyys. ”Puhu aina totta”-vaatimuksen ovat kaikki riittävän usein kuulleet? Valheella on väitetty olevan lyhyet jäljet, ja siitä kiinni jääminen saattaa pilata puhujan maineen pitkäksi ajaksi.

Elämä on opettanut, että harva sääntö on täysin poikkeukseton. Niinpä itse kukin meistä lienee tuottanut muutamia – tai peräti lukuisia – hätävalheita, muunnellut tai koristellut totuutta enemmän tai vähemmän. Monesti syynä on toisen ihmisen kasvojen suojelu. Jos tutuksi selvästi ilahtuneena kysyy sinulta, josko sinä pidät hänen uudesta kampauksestaan, tuskin tokaiset: ”Ihan kauhee!” Tai jos saamme kutsun vierailulle vähemmän mieluisan henkilön luo, kiertelemme ja kaartelemme hämentyneinä: ”Emme voi tulla, koska anoppi on juuri kylässä!”

Osittain tapa puhua palturia on siis yhteydessä haluun vältellä loukkaavia lausuntoja. Oman kannanoton kielteisyys kätketään esimerkiksi teennäiseen myönteisyyteen. Kehuun piilotetaan vallan vastakkainen mielipide. Jos joku ehdottaa, että ravintolalasku jaettaisiin tasaa, toinen voi laushtaa: ”Ja sitten me kaikki olemme NIIN tyytyväisiä!” Kun asiakas on odotellut ravintolassa ruoka-annostaan turhan kauan, saa vihdoinkin saapuva tarjoilija osakseen ehkä vähemmän imartelevaksi tarkoitettua kiittelyä: ”Teillä onkin huippunopea palvelu!” Toki ehdotonta varmuutta ilahduttavasta tuloksesta ei ole saatavissa.

Silti tällaisen piilottelustrategian valinta voikin olla suopeampaa kuin turvautuminen

tunnistettavaan ilmi-ilkeyteen. Toisen ehdotusta ei kritisoida avoimesti, vaan se kuitataan vahvasti liioitellen: ”Tuo idea johtaa varmaan maailmanrauhaan!” Jos kyse ei ole ilmiselvästi vihamielisestä kommentista, riita ei roihahda kovin helposti. Vaikka kuulija tunnistaakin verhotun negatiivisuuden, parhaimmillaan tilanne laukeaa yhteiseen nauruun.

Kielenkäyttöömme on vakiintunut myös yksi vilpillisyyden ikään kuin sallittu muoto: sanotaan jotain kielteistä, mutta tavoitteena on nimenomaan toisen tukeminen. Tällöin puhutaan hyväntahtoisesta kiusoittelemasta. Kysymys ”Etkö osaa olla minuuttikaan hiljaa?” saa vähäpuheisen ystävämme kenties hymyilemään. Anoppi voi todeta miniälleen aterian päätteeksi: ”Ei tästä mitään vikaa puutu!” Punatukkaiselle (175 cm) naiselle riittää kommentteja: ”Viittiks kattoo, paljonko aseman tornikello on” tai ”Tsiigaa, pilvenpiirtäjä, jonka viimeisessä kerroksessa on tulipalo!” Toinen pitää kuitenkin tuntea hyvin: tietää, että hän kestää epätoden piikittelyn. Jos taas ollaan toisissaan eikä päämääränä ole kavereiden välinen hassuttelu, ilmaus onkin ikävä loukkaus.

Varsinkin aiemmin tällaista irvailua ovat harrastaneet etenkin murrosikäiset pojat. Mitä pahempi herja, sitä remakammin nauretaan. Migreeniä usein poteva hihitti pitkään, kun ystävä totesi: ”Sulla tuo tauti iskee aina heikoimpaan kohtaan!” Tulostauluja katseleva opiskelija moittii hienon arvosanan saanutta kaveriaan: ”Miten sä voitkin olla noin tasasen tyhmä!” Ja molemmilla on mukavaa.

Kielenkäytön korrektiuteen liittyy melko paljon pysyviä sääntöjä, vaikkapa pilkkujen pai-

koista. Normeihin on totuttu; tiettyjen odotusten uskotaan ja halutaan täyttyvän. Liiallinen vapaus ei tunnu turvalliselta. Sanoman oikean sävyn peittelyä viljelevät ironia ja kiusoittelu haastavat kuulijan, sillä niihin sisältyviä ”määräyksiä” ei välttämättä tunneta.

Vaihtoehtoja punnittaessa kannattaa muistaa vanha sanonta *suo siellä, vetelä tuolla*. Mikäli keskustelijoilla on samantapainen lähestymistapa kielen tarjoamiin, tavallaan toissijaisiin merkityksiin, ei ole syytä huoleen. Sekä ”salaiva” että ”valeilkeys” voivat lisätä sanotun kiinnostavuutta, jopa vahvistaa yhteisöllisyyttä. Erityisesti keskinäinen kiusoittelu saattaa hauskuuttaa läsnäolijoita. Mutta jos pilailijoita on vain yksi, tasa-arvoisuus ei toteudu.

Vaikka puhujan ilmeet ja äänensävy tavallisesti ohjaavat toivottuun tulkintaan, kielennäköisen tietynasteinen petollisuus voi aina viedä vääriin jäljille. Jos kuulija uskoo saavansa rehellistä positiivista palautetta, tilanne on kiusallinen. Vallankin jos paikalla on muita henkilöitä, joille lausutun todellinen, negatiivinen luonne on alusta pitäen ilmiselvä, sen kirkastuminen puhutellullekin on piinallista. Jos taas

joku on ollut pelkästään huvittamistarkoituksessa ilkeä, hänen on harmillista huomata, että puhuteltu loukkaantuu aidosti. Selittely on molemmista noloa: ”No enhän minä nyt tarkoittanut sitä, mitä sanoin!” Ei ihme, etteivät kaikki pidä kiusoittelusta. Eikä nuhteesta *mitä sinä nyt leikistä suutut*.

Joskus on pulmallista löytää muotoa ja mallia, joka varmistaisi onnistuneimman, kaikkia viestijöitä tyydyttävän lopputuloksen. Jos paikalla on lähinnä tuttuja, voi ehkä ottaa riskin lausumien ymmärtämisestä väärin? Toisinaan onnistunut herja jopa parantaa kireää ilmapiiriä. Ja voihan tavoitteen myttyyn menemistä myöhemmin paikkailla. Anteeksipyyntö on kelpo keino! Silti vaarattominta on pyrkiä sanomaan, mitä vakavissaan tarkoittaa? Mutta toisaalta nauraminen, jopa hymynkare, pidentää ikää?

Kirjoittaja

Pirkko Muikku-Werner, FT, emeritaprofessori, kielenkäytön tutkija
Itä-Suomen yliopisto
pirkko.muikku-werner@uef.fi